

Józef M. Dołęga

"Kosmologia Alberta Einsteina i jej filozoficzne uwarunkowania", J. Turek, Lublin 1982 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 20/1, 183-185

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zwanego sądzeniem egzystencjalnym. Refleksja *in actu exercito* współdecyduje o poznawczości poznania ludzkiego. Sytuacja zaś opisana przez M.A. Krapca (na s. 91) „po wypowiedzeniu sądu: 'A istnieje' można wypowiedzieć sąd drugi, bezwzględnie suponujący sąd pierwszy: 'wiem, że A istnieje'. W sądzie drugim jest już moment 'refleksji' wzbudzonej afirmacją poznawczą” (dotyczy innej refleksji: aktywnej refleksji *in actu signato*); opis ten nie neguje w żadnej mierze ustaleń dwu ostatnich akapitów.

Drugą przyczyną tezy o absolutnie bezrefleksyjnym charakterze aktu afirmacji istnienia jest — jak się wydaje — dwuznaczność samej koncepcji afirmacji. Przytoczmy trzy fragmenty artykułu *Analiza 'punktu wyjścia'*...

„Racją bowiem wzbudzenia się świadomości i refleksji jest sama afirmacja istniejącej rzeczywistości” (s. 90).

„Ona (refleksja) budzi się wraz z aktem afirmacji istnienia (...). Z tym momentem wiążą się pierwsze zaczątki refleksji towarzyszącej” (s. 91).

Istotną cechą tych *passusów* jest dwuznaczność związku pomiędzy momentem afirmacji w sądzie egzystencjalnym a refleksją towarzyszącą. Stopieniu ulega tu charakter genetyczny lub strukturalny tego związku (fragment pierwszy) oraz charakter czasowy (dwa pozostałe fragmenty). Niejednoznaczność pogłębiona zostaje jeszcze przez różne relacje czasowe opisywane przez fragment drugi („wraz z”) i fragment trzeci („jest następstwem”); zgodnie z treścią fragmentu drugiego afirmacja istnienia nie jest aktem bezrefleksyjnym, a w związku z tym teza Krapca byłaby zgodna z tą, którą usprawiedliwialiśmy w niniejszej polemice.

Zakończenie

Szczegółowa kontrowersja, której poświęciliśmy ostatnią część recenzji, została rozbudowana raczej z tytułu specjalistycznych zainteresowań recenzenta w dziedzinie teorii poznania metafizycznego i chęci posunięcia rzeczonego zagadnienia o drobny krok w kierunku jasności i wyrazności niż z racji rangi, jaką posiada w całościowym spojrzeniu na nowe wydanie *O bycie i istocie* Tomasza z Akwinu. Zarówno bowiem zdecydowana praca tłumacka M.A. Krapca zorientowana konsekwentnie co do nurtu interpretacyjnego filozofii Tomasza, jak i teksty oryginalne Autora wnoszące nowe oświetlenia i propozycje do filozofii klasycznej — czynią z książki wydarzenie na naszym rynku filozoficznym ostatnich lat.

Wojciech Chudy

J. Turek, *Kosmologia Alberta Einsteina i jej filozoficzne uwarunkowania*, RWKUL, Lublin 1982, 111.

Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego wydała rozprawę doktorską ks. Józefa Turka: *Kosmologia Alberta Einsteina i jej filozoficzne uwarunkowania*, której promotorem był ks. prof. Stanisław Mazierski a recenzentami byli: ks. prof. Mieczysław Lubański i ks. dr hab. Michał Heller.

1. Dzieło A. Einsteina w postaci szczególnej i ogólnej teorii względ-

ności jest ciągle interesujące i inspirujące dla badań naukowych, a zwłaszcza do podejmowania zagadnień filozoficznych związanych z całą jego twórczością.

Prezentowana tutaj praca: *Kosmologia Alberta Einsteina i jej uwarunkowania filozoficzne*, poza wykazem skrótów (5—6), wstępem (7—12), zakończeniem (93—96), Appendixem I (97), Appendixem II (98—100) i Bibliografią (101—109) składa się z trzech rozdziałów.

W rozdziale pierwszym (13—36) autor przedstawił początek kosmologii relatywistycznej z uwzględnieniem analizy modelu statycznego, ukazując kosmologię przedrelatywistyczną i jej trudności, zaprezentował einsteinowską próbę przewyżczenia paradoksów kosmologii newtonowskiej oraz zaprezentował geometryczne i fizyczne własności modelu einsteinowskiego.

Rozdział drugi zawiera analizę ewolucji kosmologicznych poglądów Einsteina (37—62), prezentuje jego stanowisko wobec powstających zmian w kosmologii i krytyczną ocenę ekspandujących modeli Wszechświata.

W rozdziale trzecim autor zaprezentował filozoficzne uwarunkowania kosmologii Einsteina (63—92) zgrupowane wokół problemu filozofia a nauki przyrodnicze oraz założeń i determinatów einsteinowskiej kosmologii.

2. Praca J. Turka zawiera całościowe opracowanie poglądów kosmologicznych A. Einsteina i stanowi uzupełnienie luki w ocenie dorobku twórcy fizyki relatywistycznej. Okazało się, że kosmologia relatywistyczna obejmuje i wyjaśnia model statyczny i modele ekspandujące Wszechświata. Należy tutaj zauważyć ewolucję poglądów Einsteina w przedmiocie wyboru modelu Wszechświata, co wnikliwie ukazał autor recenzowanej pracy. Oto w jaki sposób charakteryzuje on ten problem: „Przeprowadzone analizy wykazały, że przejście od statycznego do dynamicznego obrazu Wszechświata nie dokonało się u Einsteina od razu, lecz następowało stopniowo pod wpływem szeregu czynników. Przełomowe znaczenie miały tu obserwacyjne wyniki Hubble'a po których autor nasz zrezygnował ostatecznie ze statycznej wizji Kosmosu. Swój wpływ zaznaczyły również w tym procesie takie wydarzenia, jak znalezienie przez de Sittera stacjonarnego rozwiązania równań pola OTW, dynamiczne rozwiązania tych samych równań podane przez A. Friedmanna oraz wykazanie niestabilności modelu einsteinowskiego. W konsekwencji autor nasz stał się zwolennikiem Wszechświata ekspandującego” (94).

Interesującym elementem w pracy jest ukazanie filozoficznych uwarunkowań einsteinowskiej kosmologii. Do założeń filozoficznych które funkcjonują w twórczości Einsteina należy przede wszystkim zaliczyć następujące:

- przekonanie o obiektywności badanego świata i jego poznawalności,
- założenie, że Wszechświat jest samouzgadniającą się machiną, która rządzi się własnymi, stałymi i powszechnymi prawami;
- zjawiska w świecie powiązane są powszechnym związkiem przyczynowym.

Problem filozofia a nauki przyrodnicze autor ocenia w sposób następujący: „Zdaniem Einsteina filozofia odgrywa istotną rolę w strukturze i rozwoju nauk przyrodniczych. Stanowi dla nich przede wszystkim metateoretyczną bazę, na której mogą się rozwijać. Bez niej

nauki szczegółowe byłyby zawieszona w próżni i pozbawione nawet najbardziej elementarnych refleksji nad swoimi założeniami. Twórca OTW przypisywał jej ważne znaczenie w rozwoju nauk fizykalnych. Uważał filozofię za główny czynnik wyznaczający problematykę badawczą danego okresu i wskazujący sposób jej rozwiązania. Tak rozumiana filozofia spełnia wobec nauk przyrodniczych rolę programu badawczego, albo tzw. idei regulatywnych. Ponadto autor nasz widział w filozofii czynnik psychologiczno-motywacyjny w uprawianiu nauki. Inspiruje ona badacza do podejmowania i rozwiązywania problemów badawczych z jednej strony, a z drugiej ukazuje mu cel badań naukowych i podtrzymuje wiarę w możliwość jego realizacji". (94).

Znaczenie dorobku naukowego Einsteina można wyrazić słowami Stanisława Mazierskiego: „Osiągnięcia teorii względności, spotęgowane jeszcze nimbem tajemniczości, jaki ją otaczał z racji wysokiego stopnia abstrakcji i skomplikowanego aparatu matematycznego, zjednały Einsteinowi ogromną sławę, większą, aniżeli była udziałem jakiegokolwiek innego fizyka w historii nauki”.

Zagadnienie podjęte w sposób całościowy i spójny. Treść została przedstawiona klarownym i zwięzłym językiem, co podnosi walor tej pracy oraz ułatwia jej lekturę. Dlatego powyższa praca powinna stać się lekturą studentów filozofii przyrody i filozofii przyrodoznawstwa.

Józef M. Dołęga

L. Wciórka, *Filozofia człowieka — Studia i szkice*, ODiSS, Warszawa 1982, 184.

Ks. Ludwik Wciórka pracuje w Wyższym Seminarium Duchownym i w Papieskim Wydziale Teologicznym w Poznaniu. Problematyka antropologiczna stanowi w jego twórczości centralną płaszczyznę badań naukowych. Poza licznymi artykułami z zakresu antropologii filozoficznej, autor prezentowanej pracy wydał: *Szkice o Teilhardzie* (Poznań 1973) i *Ewolucja i stworzenie* (Poznań 1975). Obecna praca jest wyrazem ogólnej tendencji, jaką można zaobserwować we współczesnym życiu naukowym; jest nią problematyka człowieka (w różnych aspektach: od przyrodniczego aż do mistycznego). Jest ona przedmiotem badań wielu autorów a jednocześnie istnieje wielkie zapotrzebowanie na tego rodzaju prace u szerokiego grona odbiorców.

Materiał w prezentowanej pracy został zgrupowany wokół trzech zagadnień: 1 — człowiek — twór ewolucji czy istota stworzenia; 2 — w kręgu problematyki personalistycznej; 3 — Homo — animal religiosum.

W pierwszym zbiorze studiów wokół problemu: czy człowiek jest tworem ewolucji czy istotą stworzenia, autor zamieścił analizy następujących zagadnień: *Filozoficzne aspekty sporu o antropologię* (9—24); *Antropogeneza jako teoria naukowa* (25—34); *Problem paleontologii człowieka* (35—46); *Ewolucja czy stworzenie* (47—56); *Odrębność sposobów poznania i niebezpieczeństwa ich absolutyzacji* (57—62).

Druga grupa artykułów skupia się wokół problematyki personalistycznej i zawiera następujące studia: między tradycją a współczes-